

LA VALL DEL RIU LLOBREGÓS DINS EL PLA D'ESP AIS D'INTERÈS NATURAL I LA XARXA NATURA 2000

És un espai de notable singularitat geològica, a la qual s'hi ha d'afegir la riquesa botànica dels poblaments vegetals.

LA VALL DEL RIU LLOBREGÓS, ESPAI D'INTERÈS NATURAL

TEXT: JOSEP MARIA SANTESMASSES PALOU
FOTOS: XAVIER SUNYER

L'acció humana origina sovint una forta pressió sobre el territori. Aquesta pressió, que es manifesta amb intensa urbanització, grans infraestructures, ús intensiu del sòl agrícola, contaminació, etc., creix paral·lela al propi increment de la població i al seu desenvolupament econòmic i comporta greus modificacions del paisatge i l'extinció d'espècies animals o vegetals.

La necessitat d'actuar eficaçment per tal de protegir el medi natural i evitar que es produeixin greus desequilibris, va portar el Govern català a desenvolupar la Llei 12/1985, amb la finalitat de protegir, conservar i gestionar els espais naturals de Catalunya. En el marc

d'aquesta llei va crear-se el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN), amb l'objectiu de delimitar un conjunt d'espais naturals suficientment representatius de la riquesa paisatgística i de la diversitat biològica dels sistemes naturals del nostre país.

El Pla d'Espais d'Interès Natural va ser aprovat l'any 1992 com un instrument de planificació territorial que delimita els espais afectats i estableix les mesures bàsiques per protegir-los. En cada cas, es determinen els factors de risc, actuals o potencials, per a la preservació del conjunt dels valors naturals que posseeixen.

Un dels espais acollits en l'àmbit territorial del PEIN

Vista general

Bosc de ribera a la tardor

Vegetació de ribera

La singularitat d'aquest territori i del seu poblament vegetal és científicament indiscutible

és el designat amb el nom de Vall del riu Llobregós, amb una superfície total de 1.190 ha. Inclou part dels municipis de Biosca (165 ha), Massoteres (52 ha) i Sanaüja (973 ha).

Els motius de la inclusió dins del Pla venen determinats perquè l'espai comprèn una de les zones guixenques característiques de la Depressió Central catalana i una de les més ben conservades. En sí mateix, pels afloraments de guixos, constitueix un espai de notable singularitat geològica, a la qual s'hi ha d'afegir la singularitat botànica dels poblaments vegetals característics d'aquests sòls.

Al mateix temps, aquest espai forma part d'una

unitat major de protecció, anomenada Valls del Sió-Llobregós que s'inclou dins de la xarxa europea d'espais *Natura 2000*, destinats a augmentar la protecció i millorar la gestió dels hàbitats i espècies d'interès comunitari. La Comissió Europea fa especial incidència en els hàbitats amb vegetació de sòls guixencs, assenyalant la necessitat de protecció, amb caràcter prioritari, dels matollars gipsícoles i estepes guixenques.

Així doncs, tot i que als més profans ens cal una observació més meticulosa per captar tota la seva diversitat i bellesa, la singularitat d'aquest territori i del seu poblament vegetal és científicament indiscutible.

Vista des del pont de la Codina

Vegetació característica de les guixeres

Paisatge gebrat al Llobregós

LA VALL DEL RIU LLOBREGÓS, ESPAI D'INTERÈS NATURAL

LA FORMACIÓ GEOLÒGICA

Per comprendre l'evolució que ha portat a l'aparició d'aquest conjunt de turons guixencs, que s'estenen vora el riu Llobregós i que anomenem guixeres o gesses, cal tenir en compte el procés de formació de la Depressió Central Catalana al llarg de les eres geològiques establertes.

La conca del Llobregós se situa geogràficament dins d'aquesta depressió, que comprèn el conjunt de terres poc deformades que s'estén entre les serralades costaneres i el Prepirineu i que, en realitat, s'ha de considerar que és el sector més oriental de la Depressió de l'Ebre.

Hem de buscar els seus orígens en l'era primària, de gran activitat geològica, quan, a causa dels forts plegaments i fractures de l'escorça terrestre, s'originaren les crestes pirinenques i les muntanyes de llevant, com a primeres delimitacions de la zona central catalana.

Entrem més tard dins un període de relativa calma

orogènica, l'era secundària, on les lleus oscil·lacions verticals dels continents permeten el pas d'aigua marina cap a l'interior. Es forma un gran mar en comunicació, al principi, amb el mar obert i més tard, també a causa dels lleus aixecaments del territori, es converteix en una cubeta o mar tancat.

Esdevé en l'era terciària una fase lacustre que, acompanyada d'un clima sec amb evaporació intensa, fa que es dipositin sals i guixos en el fons d'aquesta gran cubeta.

Ja reduïda la superfície d'aigua, s'inicia una fase de sedimentació continental amb aportació de materials provinents de les serralades que envoltaven aquesta depressió, i que donaria com a resultat capes de guix variable de conglomerats, gresos, calcàries i argiles, en principi tot estrats horitzontals. Així, els materials guixencs ja quedaren soterrats.

La xarxa hidrogràfica primitiva no diferia gaire de l'actual. Els rius es dirigien en direcció als llacs

Anticlinal

Guixera

Conglomerat

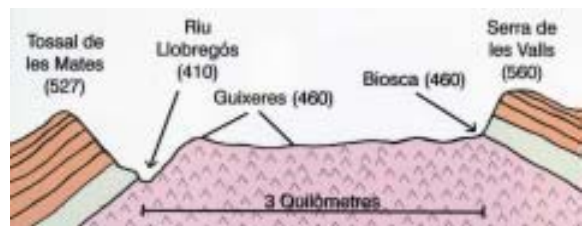
residuals situats a l'actual Aragó; això no obstant, els seus cursos eren molt més abruptes i el seu cabal molt més gran. El relleu s'anà configurant segons el tarannà de les conques hidrogràfiques.

Els guixos, originàriament sepultats per grans gruixos de sediments més moderns, han arribat a la superfície gràcies al fenomen anomenat diapirisme, mitjançant el qual un paquet de roques profundes s'aixeca, emergeix del subsòl i aflora a la superfície travessant les roques que el recobrien. Els sediments formats per sals i guixos suporten en profunditat fortes pressions, i en aquestes condicions esdevenen materials molt plàstics, és a dir, força deformables. Amb aquesta inestabilitat, desplacen i trenquen les roques dels estrats superiors que els enterraven, esventrant el territori per arribar a aflorar a la superfície. Els materials emergits presenten diferents formes estructurals.

Les capes superiors fracturades (anticlinals) les

podem observar en molts indrets de la vall, com ara Biosca i Talteüll, separades un tres quilòmetres a banda i banda de les guixeres, on prenen inclinacions oposades properes als 45°.

Aquest és l'anticlinal diapíric de la Vall del Llobregós, erosionat pel propi riu, i que es perllonga en direcció est-oest marcant el límit sud de la deformació pirinenca. En els turons guixencs, els sòls són molt superficials i s'estenen damunt d'un substrat més o menys rocós, que aflora sovint. Per la seva naturalesa estem parlant de materials molt fràgils i, per tant, d'un relleu fàcilment erosionable.

Plegament

LA VALL DEL RIU LLOBREGÓS, ESPAI D'INTERÈS NATURAL

EL PATRIMONI DE L'EIN O EL PAISATGE HUMANITZAT

No sorprendrem ningú si afirmem que el patrimoni arquitectònic de l'EIN del Llobregós no té un interès massa rellevant -sobretot si analitzem de forma fragmentària els senzills (en la seva majoria) edificis que s'hi basteixen. En canvi, però, considerem fermament que l'interès natural d'aquest espai no seria el mateix sense la presència d'aquesta humil arquitectura que en forma part, perfectament integrada en les impertorbables guixeres. El patrimoni arquitectònic d'aquest espai protegit està concentrat, majoritàriament, al terme de Sanaüja, en l'indret conegut popularment com "la Canal del Riu", on es localitzen un seguit de masies que configuren un teixit que posa de manifest l'activitat d'aquesta zona des

d'almenys el segle XVIII -la casa dels Camats té una llinda amb la data de 1707- fins ben entrat el segle XX. D'aquestes, mas Pinyol és l'única que roman habitada de forma permanent, tot i que d'altres són habitades durant els caps de setmana.

L'únic nucli el constitueix el caseriu de Puig-arner, bastit damunt del terreny de guixera i que arreplega quatre cases (cal Gualdo, cal Coscollola, cal Masdeuró i cal Macari) a redós de les quals transcorre l'únic carrer, tal i com resa la dita popular: "Puig-arner, quatre cases i un carrer". De les cases disseminades, la més important per la seva configuració, dimensions i arquitectura és les Torres del Riu, el topònim de la qual podria fer referència a un antic indret fortificat malgrat

Aquesta humil arquitectura està perfectament integrada en les impertorbables guixeres

presentar curiosament la situació més enclotada, diferint de la ubicació alterosa de cases com els Camats o la Casanova. Davant de la façana principal d'aquest gran casal de tres plantes, amb nombroses dependències annexes, un mur amb un banc de pedra adossat forma un espai tancat que havia estat sovint utilitzat per fer-hi ball i aplecs de la gent de la zona. L'única capella i edifici religiós d'aquest territori, però, es troba al veí mas Piqué, on trobem una capella dedicada a Sant Isidre d'aspecte molt discret, sobretot pel fet de trobar-se adossada a la casa. Aquesta capella va quedar molt malmesa per la caiguda d'un llamp l'estiu passat.

Més precàries són les restes d'un edifici com el

molí del Cava, que ja ha perdut el seu ús i constitueix un dels únics testimonis, juntament amb la seva resclosa o peixera, més ben conservada, de l'aprofitament del riu, ja que del desaparegut molí dels Camats únicament en resta un topònim que hi fa referència: el Sot del "molinet".

Finalment, també trobem en aquesta Vall unes altres construccions estretament relacionades, en temps pretèrits, amb l'activitat agrària del pagès de la zona: es tracta de les cabanes, utilitzades o bé com a cobert d'eines o com a aixopluc en cas de climatologia adversa. Les tenim cobertes amb volta de pedra i amb façana de tancament, també de la mateixa pedra i guixots, però també es conserva algun exemple de cabana excavada al tapàs, això és, a la mateixa guixera.

Les masies formen part de l'hàbitat i de la vida d'aquest territori, suara protegit

LA VALL DEL RIU LLOBREGÓS, ESPAI D'INTERÈS NATURAL

LA VEGETACIÓ GIPSÍCOLA

Per la seva altitud i latitud, la comarca de la Segarra és, climàticament parlant, plenament mediterrània. Tot i això, el conjunt de serralades que envolten la Catalunya Central li confereixen una marcada continentalitat, és a dir, un contrast molt fort entre uns estius calorosos i uns hiverns freds.

Aquesta continentalitat, juntament amb una escassetat de precipitacions, es tradueix en l'existència d'una vegetació dominada per plantes adaptades a resistir un fort eixut estival i glaçades hivernals, amb un aspecte general del paisatge molt auster. Així, la vegetació dominant està formada per alzines de fulla arrodonida i aglans dolços (*Quercus ilex subsp. rotundifolia*), roures de fulla petita (*Quercus faginea*) i comunitats d'arbustos amb garric (*Quercus coccifera*), romaní (*Rosmarinus officinalis*), timó (*Thymus vulgaris*), maleïda (*Linum suffruticosum*), aladern (*Rhamnus alaternus*), bufalaga tinctòria (*Thymelaea tinctoria*) i l'aladern de fulla estreta (*Phillyrea angustifolia*), principalment.

A la zona de la Vall del Llobregós, però, la

particularitat guixenca del sòl fa que en aquestes comunitats d'arbustos hi apareguin també un conjunt d'espècies vegetals úniques, que només es troben en aquests tipus de sòls. Són les anomenades timonedes gipsícoles continentals, formacions arbustives pobres i esclarissades, de poca alçada, adaptades a viure en sòls amb elevades concentracions de sulfat càlcic.

Aquestes timonedes estan dominades principalment per la tríncola, també anomenada aubellac o sosa (*Gypsophila struthium subsp. hispanica*), un arbust estrictament protegit a l'EIN del Llobregós, que pot arribar fins als 80 cm d'alçada, amb fulles linears, carneses, i nombroses flors petites de color blanc, que donen molta espectacularitat a la comunitat a finals d'estiu.

En funció de la profunditat i el nivell d'alteració del sòl en els diferents punts dels turons guixencs de la Vall, la tríncola es veu acompanyada per distintes espècies. Així, allà on el sòl és més estructurat i profund, abunda el ruac o arnall (*Ononis tridentata*), una mata llenyosa robusta, molt ramificada, que pot arribar als

Ononis tridentata

Helianthemum squamatum

Vegetació protegida de la guixera

60 cm d'alçada. Es reconeix per les fulles amb tres folíols i suculentas, sovint amb tres petites dents a la part apical, les flors de color rosa i el fruit en forma de llegum. És també una espècie estrictament protegida a l'EIN del Llobregós. La seva presència en un territori indica clarament l'abundància de guix al sòl.

Allà on el sòl és més esquelètic, com ara les parts més erosionades i elevades dels turons, s'hi troba una altra espècie estrictament protegida en aquesta zona: l'helianthem esquamós (*Helianthemum squamatum*), una mata baixa que no sobrepassa els 40 cm d'alçada però que no passa desapercebuda a l'època de la florida (cap al maig, juny), per les seves flors de color groc viu; les fulles són el·líptiques i platejades.

La darrera de les espècies protegides a l'EIN és el morritort guixenc (*Lepidium subulatum*), una mata també baixa, que ateny els 30 cm d'alçada, amb fulles linears i nombroses flors blanques, petitíssimes, que es troba allà on el sòl és més degradat, com ara els marges dels camps o camins.

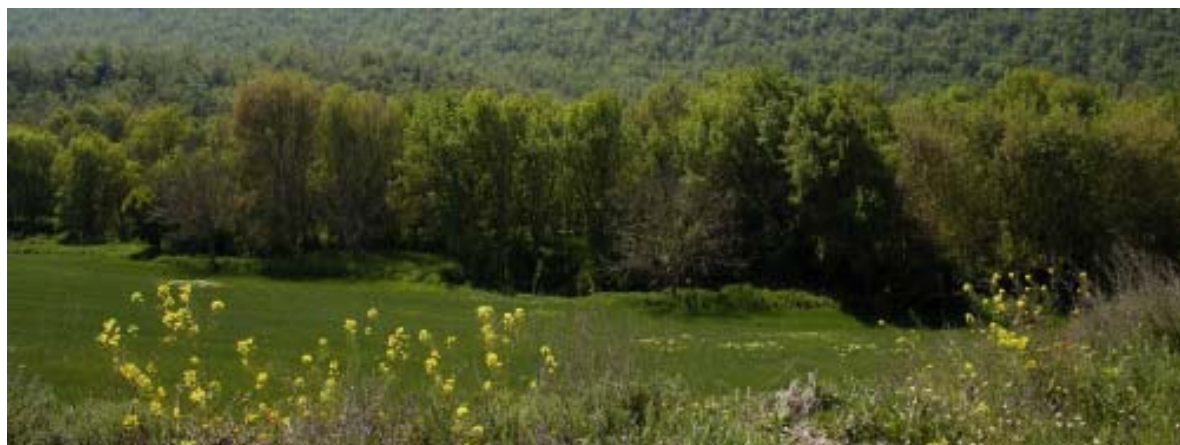
Entre aquestes espècies, també n'hi ha d'altres

que, tot i no dependre estrictament del guix, hi tenen una forta afinitat, com ara el llicsó (*Launaea pumila*), la *Reseda stricta* o el violer trist (*Matthiola fruticulosa*).

A les zones més deprimides, on la capa de sòl és més fonda, hi veiem alzinars als solells i algunes rouredes amb boix a les obagues més fresques. A les vores del riu es conserven petits retalls de boscos de ribera.

També cal destacar, allà on la vegetació és més esclarissada, la presència d'una important capa de líquens específics també de sòls guixencs, de característiques úniques a Catalunya.

La península Ibèrica és el territori europeu on la vegetació dels sòls guixencs està més ben representada. I a pocs llocs del món es troben formacions massives de guix tan importants com a la Vall de l'Ebre, de la qual la Vall del Llobregós n'és l'extrem més oriental. Malgrat que aquesta vegetació tan particular ha estat estudiada des de diferents punts de vista, encara avui no es coneix amb claredat quins mecanismes adaptatius regeixen les espècies que hi viuen.

Bosc de ribera

Gypsophila struthium hispanica

Lepidium subulatum

LA VALL DEL RIU LLOBREGÓS, ESPAI D'INTERÈS NATURAL

LA FAUNA DEL LLOBREGÓS

Amb les quatre ratlles que segueixen a continuació no pretenem fer una lliçó magistral sobre la fauna del Llobregós, el nostre objectiu és transmetre l'entusiasme necessari per animar-vos a què us deixeu caure per aquest singular racó que anomenem EIN del Llobregós. Un racó fascinant on la fauna sembla haver trobat el raser que necessita per sobreviure a la pressió exercida pels humans.

Un cadell de guineu espantat, una adormida serp blanca, tres cigonyes amb vol cansat després del seu llarg vol des de l'Àfrica, un veloç llangardaix, un petit mamífer, crec que era un bisó, diverses sortides del

cau de teixó, el rastre en el fang d'un grup de porcs fers a les vores d'un toll, espantades perdius que arrenquen el vol, oriols i mallerengues, papallones, vespes, aranyes, libèl·lules i altres insectes... Aquests són uns dels molts regals dels quals he pogut gaudir des que vaig descobrir aquest racó de la Vall del Llobregós del que forma part l'EIN.

Encara no hi ha hagut dia que, llevant-me d'hora, no hagi vist algun representant de la fauna d'aquest espai tan poc segarrenc on guixeres i aigua formen un conjunt excepcional on hi viuen i s'amaguen protagonistes moltes vegades anònims en aquestes

Libel·lula

Serp

Aranya

contrades.

Com a protagonistes principals tenim aquells que a l'entrada del parc se'ns fa referència: el llangardaix ocel-lat, el llangardaix més gran que existeix a Europa amb l'espectacular combinació de colors verd i blau; la fagina i el teixó, dos simpàtics mustèlids d'hàbits nocturns; rapinyaires no fàcils de veure com l'àliga marcenca i el duc i ocells més petits com l'oriol que guarneixen el paisatge no només amb la seva presència sinó també amb els seu característic cant.

Com a protagonistes secundaris, imprescindibles i no menys importants, tots aquells animals grans i petits

que majoritàriament ja han anat sortint en l'espai de natura de la nostra revista: la serp blanca, un clàssic d'aquestes contrades; la perdiu, abundant a la zona i afavorida pels abundants abeuradors; l'esquiva i silenciosa guineu; el porc fer de inconfusibles rastres; papallones de tots colors i vol erràtic i molts altres animals de totes classes i filums.

En definitiva, l'EIN del Llobregós conforma un ecosistema únic i excepcional que pot ser gaudit per professionals de la natura i per aquells neòfits en la matèria. Tots hi teniu cabuda... i la fauna que hi viu segur que us donarà alguna agradable sorpresa.

Teixó

Oriol (*Oriolus oriolus*)

Família de senglars pasturant per l'EIN del Llobregós

FOTO: JOSEP M. SANTESMASSES

LA VALL DEL RIU LLOBREGÓS, ESPAI D'INTERÈS NATURAL

UN ESPAI IDONI PER RECÓRRER RUTES A PEU I AMB BTT

Darrerament, l'Àrea de Turisme del Consell Comarcal de la Segarra ha senyalitzat 3 rutes a la Vall del Llobregós. La tasca ha estat possible amb l'ajuda de Josep M. Santesmasses, de l'Associació Cultural del Llobregós, de la Mònica Casanoves, de l'Institut Botànic de Barcelona, de l'Isidre dels Camats, del Ramon Ceriola del mas del Sot, de la família Garganté de la Casa Nova, del Toni Mosella, del Joan Condal, del Pep Oliva i segurament molts més que no cabrien en aquesta pàgina. A tots ells, gràcies.

A partir d'ara, els amants de l'excursionisme i la BTT tenen una illa peculiar a la Segarra per passejar, respirar i observar la natura. Durant molts anys, aquest espai havia passat desapercebut davant dels nostres ulls per una carretera sinuosa i estreta, ara en canvi

estem davant una carretera moderna que va de Guissona a Solsona, que trenca el silenci de la Vall, això sí, una mica més protegida.

Una de les rutes més encisadores i curtes és la **ruta del Molí del Cava** que podrem descobrir des d'una resclosa i tolla de l'antic molí fins a un recorregut que passa per l'obaga del Llobregós i ens porta al bosc de ribera on podrem observar un dels xops més grans de Catalunya pel seu diàmetre.

La **ruta de les Gesses** és la que fa homenatge al motiu per què és inclòs en el PEIN* aquest espai del riu Llobregós. Aquí, la vegetació, amb plantes que es formen als guixos, o més ben dit, a les muntanyes del guix, són plantes que només creixen en espais tan insòlits com el guix i són úniques a Europa. Qui ho

TEXT: MIQUEL PARRAMON
FOTOS: XAVIER SUNTER

hauria dit, que aquestes muntanyes de guixots algun dia rebrien aquest homenatge de tan valor i estima.

La **ruta Aubaga-Solana**, que surt des del mas del Sot passant per les Torres del Riu, esdevé el pas per un paratge màgic, les Torres del Riu, on trobarem l'Andrès (masover) que ens explicarà històries de llops i guineus. Sort que les gallines dormen a dalt dels arbres en aquest indret! Si continuem la pujada per l'obaga passarem per un corriol envoltat d'una roureda amplíssima que ens portarà fins al coll, aquí el canvi de paisatge es fa més evident amb el contrast de l'obaga de roures i la solana més típica segarrenca.

* Pla d'Espais d'Interès Natural

Ruta del Molí del Cava:

Ruta amb poc desnivell. Passarem vora la peixera (resclosa) i les restes de l'antic molí. Travessarem la part baixa de l'obaga del tossal de les Mates i podrem observar les formacions guixenques i un arbre de grans dimensions.

Dificultat: mitjana

Distància: 6,250 m

Temps a peu: 2 h

Temps amb BTT: 35'

Ruta de les Gesses:

Una vista privilegiada des de Puig-Arner, travessa la carena de les guixeres (turons de guix) i continua amb un descens per la font de Xarrapetes i dels Camats. Retorn pel camí principal i planer del solell.

Dificultat: mitjana

Distància: 11,5 km

Temps a peu: 3 h 45'

Actualment no transitable amb BTT

Ruta de l'Aubaga i Solana:

Per gaudir de la varietat d'aquest territori, terreny planer, pujada dura i ràpid descens en els límits de l'EIN (Espai d'Interès Natural). El riu, les masies i els conreus.

Dificultat: mitjana

Distància: 12,25 km

Temps a peu: 4 h 15'

Temps amb BTT: 1 h 15'

Per a més informació:
www.llobregos.net

*Us agraeix la
vostra companyia.
Fins aviat.*

Plaça d'Hostal, 1
Telèfon 973 47 30 00
25750 Torà (Segarra)